

ACTA
FACULTATIS POLITICO-IVRIDICAE
VNIVERSITATIS SCIENTIARVM
BUDAPESTINENSIS
DE ROLANDO EÖTVÖS NOMINATAE

tom. LII • ann. 2015

Separatum

Budapestini

ELTE

GYÉMÁNT RICHÁRD*

Nemzetiségi viszonyok a történelmi Krassó-Szörény vármegye területén, különös tekintettel az egykori vármegye közigazgatására

Bevezetés

A történelmi Magyarország felbomlása előtt az egykori Krassó-Szörény vármegye egyike volt a három bánási vármegyének. A Bánáság egykori lakossága etnikai és felekezeti téren igencsak sokszínű volt. Kevesek számára ismert tény, hogy az Erdéllyel szomszédos három bánási vármegye területe „speciális” térségnek számított.

A Bánáság területe — az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint — 28 523 km² kiterjedésű volt.¹ Határait északon a Maros, nyugaton a Tisza folyó, majd délről a Duna folyam, kelet felől pedig az erdélyi — történelmi Hunyad vármegye határán fekvő — hegyek képezték. Természetföldrajzi értelemben a Bánáság területének közel kétharmadát a Temesköz — kevésbé ismertebb nevén Bánási-alföld — foglalta el, amely főképp a Bánáság nyugati-északnyugati lapályosabb térséget jelentette. A Temesköz az Alföldhöz tartozó sík, mezőgazdasági művelésre — kevés kivételtől eltekintve — kiválóan alkalmas vidék.² A Bánáság délkeleti harmadát viszont a Bánási-hegyvidék dombjai, illetve hegységei foglalják el.

Közigazgatási értelemben a Bánáság területe három történelmi vármegyének adott otthont, ezek — nyugatról kelet felé haladva — Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék voltak.

A térség anyanyelvi-nemzetiségi és felekezeti sajátosságait erősen befolyásolta, hogy nem a karlócai békekötéssel (1699. január 26.) szabadult fel a török uralom alól, hanem csak a pozsareváci békekötés időpontjában, 1718. július 21-én. A Habsburg uralkodók önálló — Magyarországtól elválasztott — római katolikus felekezethez tartozó, németek által lakott, osztrák örökös tartománynak szánták. Ez a tény a lakosság etnikai és felekezeti viszonyait is meghatározta, mivel a magyarság nem költözhetett be a területre, egészen addig, amíg a Bánáság teljes területét ismét integrálták a történelmi Magyarország területébe. Az előbbieken említett sajátosságok miatt a Bánáság területe európai viszonylatban is egyedülálló, soknemzetiségű térséggé vált.

* GYÉMÁNT RICHÁRD adjunktus, az állam- és jogtudomány doktora (PhD), ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Közgazdaságtan és Statisztika Tanszék. E-mail: richard.gyemant@ajk.elte.hu

¹ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása I. A népesség főbb adatai*, Bp. 1912, 13.

² ORTUTAY GY. (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*, I, Bp. 1977, 209skk.

A történelmi Krassó-Szörény vármegye népsűrűsége — 1910-ben — az egyik legalacsonyabb volt az országban (42,1 fő/km²), továbbá a magyar népesség aránya az össznépességen belül mindössze 7,3%-ot (33 787 fő) tett ki. Ezzel az értékkel az egyik legkevésbé „magyar” vármegye volt. Szintén beszédes adat, hogy az össznépesség mindössze 15,8%-a (73 526 fő) tudott magyarul.³

I. A történelmi Krassó-Szörény vármegye közigazgatásáról „dióhéjban”

A történelmi Krassó-Szörény vármegye területét tekintve — a 64 magyar vármegye⁴ rangsorában — a második helyen állt, az egykori Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye után. Területe: 11 074 km² volt.

Határai északon a Maros folyó — túlszéljén a történelmi Arad vármegyével —, nyugaton az egykori Temes vármegye, délen a Duna folyam — amely egyben államhatárt is képzett Szerbiával — keleten pedig Románia, valamint a történelmi Hunyad vármegye voltak.⁵

A vármegye közigazgatási szempontból 1910-ben 14 járásra, illetve két rendezett tanácsú városa (Lugos és Karánsebes) volt felosztva. A vármegye székhelye Lugos rendezett tanácsú város volt.

Az egykori Krassó-Szörény az egyik legfiatalabb magyarországi vármegye volt, mivel csak az 1880. évi LV. törvénycikk hívta életre, az addig önálló Krassó és Szörény vármegyék egyesítése által. A két rész közül Krassó vármegye már az I. (Szent) István magyar király (1000—1038) által létesített királyi vármegye-

³ A hét legkevésbé magyar vármegye, ahol a magyarság részaránya az népességen belül nem haladta meg a 10%-ot: a felvidéki — a jobbára szlovákok által lakott — Árva, Liptó és Trencsén vármegyék, valamint az erdélyi — jobbára románok és kisebb részben németek (szászok) által lakott — Beszterce-Naszód, Fogaras és Szeben vármegyék mellett a bánsági — román többségű — Krassó-Szörény vármegye volt. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 13, 22sk., 26—29.

⁴ A napjainkban gyakran használt „64 vármegye” kifejezés nem teljesen helytálló, ugyanis a történelmi Magyarország területe az első világháborút megelőzően 63 vármegyéből és egy speciális jogállású területből, (Fiume város és kerülete) állt. A 64. vármegye Fiume város és kerülete volt, amely bár hasonló jogállással rendelkezett, mint a magyar vármegyék, de közjogilag csak, mint *corpus separatum* tartozott Magyarországhoz. A Magyar Szent Korona Országainak területe 325 411 km² volt. A Magyar Szent Korona Országai (1881—1918) tehát a következők voltak: 1, Magyar Királyság (282 849 km², 63 vármegye és 26 törvényhatósági jogú város), 2, Horvát-Szlavónország (42 541 km², 8 vármegye és négy törvényhatósági jogú város), valamint Fiume város és kerülete (21 km²). (Érdekességként jegyezzük meg, hogy Bosznia-Hercegovina területe pedig osztrák-magyar közös birtoknak [ún. *kondominium*] számított.) *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 12sk., GERŐ A.: *Volt egyszer egy Magyarország, Nagyság és dicsőség büvkörében*, RUBICONline: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/volt_egyszer_egy_magyarország_nagysag_es_dicsoseg_buvkoreben/ (letöltés ideje: 2015. szeptember 21.); NAGY K.: *Nemzetközi jog*, Bp. 1999, 211.

⁵ Területe jórészt dombos-hegyes vidéknek számított, síksági részei nemigen voltak. Természetföldrajzi szempontból az egykori vármegye északi részén a Ruzska-havasok, keleti részén a Cserna-havasok, déli részén pedig a Bánsági-hegyvidék hegységei tornyosultak. Területe mezőgazdasági művelésre kevésbé volt alkalmas, inkább az ipari, illetve a bányászati tevékenység dominált. THIRING G. — BERKESZI I.: Krassó-Szörény, in: *A Pallas Nagylexikona*, XI, Bp. 1895, 35—39.

rendszerben is szerepelt, központja Krassóvár (*Caraşova*) volt.⁶ A vármegye területének kiterjedése a következő évszázadokban jelentős változásokon ment keresztül, ráadásul a rövid ideig tartó török hódoltsági időszak (1658—1718) alatt a vármegyei élet is szünetelt.

Az egykori Szörény vármegye „jogelődje” a történelmi Szörényi Bánság volt, amely a mai — Romániához tartozó — Olténia területét, illetve Orsova (*Orşova*) környékét foglalta magába, a tartományt még Béla herceg, a későbbi IV. Béla magyar király (1235—1270) alapította 1228-ban, központjának Szörényvárat (*Drobeta-Turnu Severin*) tette meg. A török seregek már 1522 és 1524 között elfoglalták a térséget, majd 1524 szeptemberében Szörényvár is a kezükre került, megszüntetve ezzel a Szörényi Bánságot. Magyarország három részre szakadása idején az Erdéllyel közvetlenül határos, megmaradt bánsági területek az Erdélyi Fejedelemséghez kerültek. Ezekből szervezték meg Szörény vármegyét. Ennek a tulajdonképpeni „határőrvidékek” az élén karánsebesi és lugosi bán állt. A térség központja Karánsebes volt. A terület 1658-ban veszett el, amikor Barcsay Ákos — az erdélyi fejedelmi címért folytatott küzdelmeiben, bízva a törökök támogatásában — átengedte azt a törököknek.⁷

A Bánság teljes területe az 1718. július 21-én megkötött pozsareváci békével szabadult fel a török iga alól. A térséget azonban nem kapta vissza Magyarország, hanem 1778-ig osztrák kormányzás alá került; előbb — 1751-ig — katonai, majd — 1778-ig — pedig polgári igazgatás alatt állt. Ezt követően Mária Terézia Habsburg uralkodó (1740—1780) visszaadta a Bánságot Magyarországnak és elrendelte három vármegye (Torontál, Temes és Krassó) létrehozását, valamint — a Bánság déli részén — katonai határőrvidéket alapított. Krassó vármegye székhelye Lugos lett. A vármegye számára — Temes és Torontál vármegyékkel egyetemben — az 1790. évi XXVIII. törvénycikk adta vissza az országgyűlés ülési és szavazati jogot.⁸

Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc leverését követően Krassó vármegyét — Torontál és Temes vármegyékkel együtt — az újonnan felállított ún.

⁶ „Krassó megyének a Karas (Krass) folyó adott nevet. Határozottan szláv név. [...] Közel a jelenlegi Krassónál, a Karas folyó balpartja fölött mintegy 400 lábnyi magasságban épült Krassó várnak keletkezését is valószínűleg ama néma századok homálya fűdi, melyek a magyarok bejövételét megelőzték. Ez a vár lehetett a környék legelőkelőbb pontja. Ilyenül örökölte a Magyar Királyság, midőn mindama föld, mely messze vidékre körülötte elterül, az ő nevéből neveztetett el. De a nemzedékek, melyek elmúltak benne, nem hagytak maguk után nyomokat az utókorra. Csak a Magyar Királyság emelte ki újra a feledékenységből, midőn a vár és vidéke a marosvári bolgár-szláv fejedelem bukásával 1030-ban Szent Istvánra szállott. A krassói várat szemelte ki a nagy király fejedelmi birtokainak középpontjává.” SZENTKLÁRAY J.: *Krassó vármegye őshajdana*, Bp. 1900, 100skk.

⁷ „Másnap a budai basánál haditanács gyűlt össze, s Barcsaiék elé a (ti. az 1658. évi török pusztítások) megszüntetés feltételül a következő pontokat tevék: ígérvének adóba évenként 40 000 aranyat; most hadiköltség fejében fizessenek 500 000 tallért; s Lugost, Karánsebest engedjék által.” [...] „A követség — s köztök Barcsai, mint karánsebesi és lugosi bán — (1658.) szeptember 12-én Lugost és Karánsebest felszólítá, hogy adják meg magukat a töröknek, hogy a hon több részét megmenthessék: mint krónikáink írják, a két derék végvár a papír pattanyúra megadá magát.” KÖVÁRI L.: *Erdély történelme, ötödik kötet*, Pest—Kolozsvár 1863, 75.

⁸ EDELÉNYI-SZABÓ D.: *Magyarország közzjogi alkatrészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai*, Magyar Statisztikai Szemle 6 (1928) [klny.] 31; [CompLex Kiadó Kft.:] *1000 év törvényei internetes adatbázis*: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=1&k=4> (letöltés ideje: 2015. szeptember 28.)

Szerb Vajdaság és Temesi Bánság területébe osztották be és csak 1860-ban került vissza Magyarországhoz.⁹ A déli sávban elterülő Határőrvidék viszont nem osztotta a három bánsági vármegye sorsát.

A Határőrvidék „polgárosítását” követően — az 1873. évi XXVII. törvénycikk értelmében — a volt szerb bánsági ezred 10. és 11. századának területe teljes egészében, a 9. századé — Gajtás (*Kajmacovo/Kajtasovo*) kivételével — jórészt és a 6. század területének a Karas folyó bal parti részét Krassó vármegyével egyesítette. Néhány évvel később — az 1876. évi XXXIII., illetve az 1877. évi I. törvénycikkek — a Néra és a Karas folyók közt fekvő Csehfalva (*Чешко Село / Češko Selo*), Karasjeszenő (*Јасеново/Jasenovo*), Körtéd (*Крушчица/Kruščica*), Szőlőshegy (*Калуђерово/Kaluđerovo*), Temesvávalja (*Дупљаја/Dupljaja*), Ó- és Újpalánka (*Банатска Паланка / Banatska Palanka*), Varázsliget (*Врачев Гај / Vračev Gaj*) és Vöröstemplom (*Црвена Црква / Crvena Crkva*) községeket Fehértemplom (*Бела Црква / Bela Crkva*) városával együtt Temes vármegye kapta meg. Az előbbieken említett településekből alakult meg Temes vármegye Fehértemplomi járása. Ekkor került továbbá — a korábban Krassó vármegyéhez tartozó, de vele földrajzilag nem összefüggő — Vámosmarga (*Vama Marga*) község Szörény vármegyéhez.¹⁰

A rövid életű — 1873 és 1880 között fennálló — Szörény vármegyét az 1873. évi XXVII. törvénycikk létesítette az 1873-ban polgárosított ún. oláh bánsági ezred területéből.¹¹ A Szörény nevet teljesen alap nélkül kapta, mivel területe a középkorban Temes vármegye része volt.¹² A vármegye székhelye Karánsebes, amely város 1873-ban törvényhatósági jogot kapott, az 1876. évi XX. törvénycikk azonban önállóságát megszüntette és Szörény vármegye alá rendelte.¹³

Az 1880. évi LV. törvénycikk az addig önálló Krassó és Szörény vármegyét megszüntette, egyesítésükkel létrehozta Krassó-Szörény vármegyét. A vármegye székhelye Lugos rendezett tanácsú város lett.¹⁴ Az egyesített Krassó-Szörény vármegye létrejöttét követően további közigazgatási változtatások érintették a törvényhatóságot. Az 1884. évi VII. törvénycikk értelmében Kusics (*Кучућ/Kusić*) község Krassó-Szörény vármegyétől Temes vármegyéhez, Daruvár (*Darova*) község pedig Temes vármegyétől Krassó-Szörényhez került.¹⁵

⁹ NAGY E.: Bánság, in: *A Pallas Nagylexikona*, II, Bp. 1893, 589sk.; GYÉMÁNT R.: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Nagyikindai Kiváltságos Kerületben*, Forum. Acta Jur. et Pol. Szeged. 4 (2014) [1] 77.

¹⁰ EDELÉNYI-SZABÓ: id. m. 31; *1000 év törvényei*, id. h.

¹¹ Az ún. Bánsági határőrvidék 1767 és 1873 között létezett különleges jogállású terület volt, alapvetően két részből állt, az ún. Német bánsági ezredből Pancsova (*Панчево/Pančevo*) székhellyel, illetve az ún. Oláh-illír bánsági ezredből Karánsebes (*Caransebeș*) székhellyel. Ez utóbbi területet 1845-ben kettéosztották, a nyugati rész lett a Szerb bánsági, a keleti rész pedig a Román bánsági ezred területe. A Román bánsági ezred központja továbbra is Karánsebes maradt, a Szerb bánsági ezred székhelye pedig Fehértemplom (*Бела Црква/Bela Crkva*) lett. A Német bánsági ezred területe: 41,45, a Szerb bánsági ezred területe 30,61, a Román bánsági ezred területe pedig 102,05 négyzetmérföld volt. EDELÉNYI-SZABÓ: id. m. 64sk.

¹² EDELÉNYI-SZABÓ: id. m. 31.

¹³ *1000 év törvényei*, id. h.

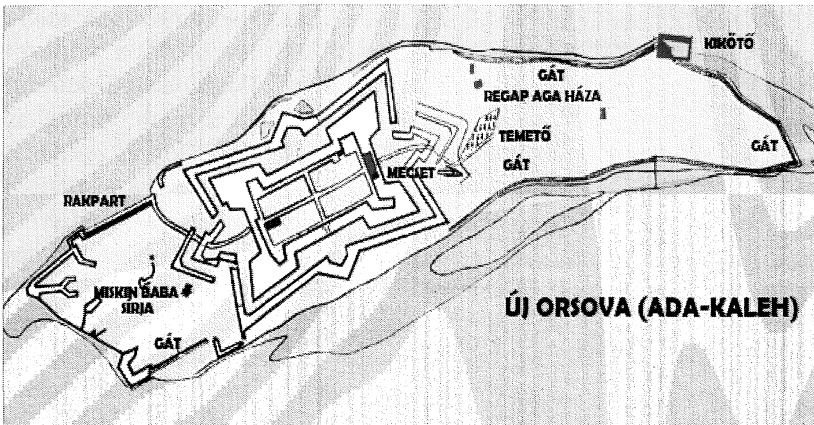
¹⁴ Uo.

¹⁵ EDELÉNYI-SZABÓ: id. m. 31.

Érdekességként jegyezzük meg, hogy a történelmi Magyarország utolsó területszerzése is a történelmi Krassó-Szörény vármegyéhez kapcsolható. A balkáni háborúk lezárását követően, 1913. május 12-én Dr. Medve Zoltán, Krassó-Szörény vármegye főispánja fegyveres kísérettel, hadilobogó alatt Orsovából áthajózott a Dunán fekvő, jogilag törökökhöz tartozó Ada Kaleh szigetre, amelyet a magyar és a közös — osztrák-magyar — kormány nevében magyar közigazgatás alá vont. A lakott szigetet Újorsova néven az Orsovai járásba osztották be. Lakói különleges jogokkal rendelkeztek: adó- és vámmenteséget élveztek, továbbá mentesítették őket a katonai besorozás alól. A közel 1700 méter hosszú és közel 500 méter széles sziget élén török kormányzó állt. A jórészt török lakosság elsősorban dohány-, szőlő- és rózsatermesztéssel, ill. csempészettel foglalkozott.

A török kormány természetesen tiltakozott az Osztrák-Magyar Monarchia katonai lépése ellen. Magyar részről a katonai akciót egy esetleges szerb területszerzés megelőzése indokolta. A sziget mindössze öt évig — 1918-ig — állt magyar uralom alatt.

1. ábra: Az egykori Ada Kaleh sziget alaprajza

Forrás: JAMRIK L.: *40 éve a Duna mélyén a titokzatos Senki szigete*, in: Falanszter blog: http://falanszter.blog.hu/2011/12/10/40_eve_a_duna_melyen_a_titokzatos_senki_szigete (letöltés ideje: 2015. szeptember 28.)

1. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye anyanyelvi adatai (1890—1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1890	407 635	10 879	48 058	311 335	5 723	11 862	19 778
1900	443 001	21 439	55 256	328 371	3 831	13 138	20 966
1910	466 147	33 787	55 883	336 082	2 908	14 674	22 813

Forrás: KSH népszámlálások

2. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye felekezeti adatai (1890—1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1890	407 635	73 817	18 950	3 053	2 040	306 023	3 713	39
1900	443 001	84 748	18 262	7 792	2 043	325 613	4 375	168
1910	466 147	90 479	20 006	10 400	2 875	337 153	4 795	439

Forrás: KSH népszámlálások

2. ábra: A történelmi Krassó-Szörény vármegye térképe (1910)

Forrás: Magyarország régi térképeken:

http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm31.jpg (letöltés ideje: 2015. szeptember 21.)

Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum következményei a történelmi Krassó-Szörény vármegyéjét sem kerülték el, habár a túlnyomórészt románok által lakott törvényhatóság sorsa már korábban — 1918 és 1919 között — eldőlt.

Az első világháború végét követő zűrzavaros időszakban — 1918 novemberében — a vármegyei igazgatás képtelen volt a közrendet fenntartani. Elszaporodtak a rablóbandák a vármegye területén, akiknek a garázdálkodásait már nem lehetett megfékezni. Az amúgy is kaotikus állapotok — 1918. november 10-én — tovább romlottak, amikor a Romániából hazafelé tartó német katonaság átvonult a területen. Ezzel az utolsó olyan fegyveres erő is elhagyta a vármegye területét, amely a törvényhatóság megmaradását biztosíthatta volna. A kedvező alkalmat a délszlávok nyomban kihasználták, az általuk már korábban megszállt Temes vármegyei — jórészt németajkú — Verseacről (*Брпцау/Вршач*) területszerző csapatok indítottak Krassó-Szörény vármegye területére. A délszlávok mindössze 180 katonával foglalták el Oravicabányát (1918. november 13.), majd pedig a vármegye központját, Lugost (1918. november 14.). A kincstári vagyont birtokba vették, a megmaradt magyar katonaság, ill. a polgári igazgatás képviselői hozzátartozóikkal marhavagonban utazva vasúton menekültek Magyarország még magyar kézen lévő területei felé. Ezzel a vármegyei közigazgatás beszüntette tevékenységét. A délszláv állam fegyveres alakulatai megszállták Karánsebest, Resicabányát, majd Száskult, továbbá a Moldovai járást, valamint a Jámi járás néhány községét. Igyekeztek minden összeköttetést megszüntetni az általuk még nem szállt terület és az egyre zsugorodó magyar kézen lévő területek között. Az Alduna mentén több szerbek lakta település is volt, ezért a délszláv terjeszkedés iránya — Szerbia földrajzi közelsége mellett — kézenfekvő volt.¹⁶

A nagyhatalmi politika közben változott és a már egymás ellen küzdő délszláv és román seregek megfékezésére francia fegyveres alakulatok érkeztek a Bánság területére, amely lépéssel a két nyertes felet akarták elválasztani. Lugosra — 1919. január 28-án — 300 francia katona érkezett, a délszláv haderő ekkor távozott a városból, de a kincstári vagyomból minden mozdíthatót magukkal vittek. A franciák a megszállt területen — annak időtartamára — megalakították az ún. Lugos vármegyéjét.¹⁷ A belgrádi kormány — 1919. február 20-án — Filippon Márton alibunári ügyvédet nevezte ki Temes és Krassó-Szörény vármegyék főispánjává, azonban 1919. február 28-án — a párizsi békekonferencián — a románoknak jutatták a Temesvár-Buziásfürdő vasútvonalat, ezért 1919. május 29-én a francia csapatok parancsnoka Charles de Tournadre tábornok átengedte a románoknak Krassó-Szörény vármegye területét. A románok azonban itt nem álltak meg, hanem már Temes vármegye területére érkezve, Torontál vármegyéjét fenyegették. A Lugost megszálló román katonák eltüntették a magyar államiság még megmaradt jelképeit; így például a magyar címerek jórészt a Temes folyóban végezték. Lugos vármegyéjét megszüntették és létrehozták a saját közigazgatási egységüket, Krassó-Szörény

¹⁶ DIÓS I. — VICZIÁN J. (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*, VII, Bp. 2002, 415.

¹⁷ „Krassó-Szörény vármegye szerbek megszállta déli csücskén kívüli részén és Temes vármegye rékasi valamint újaradi járásának franciák által megszállt részén alakított közigazgatási egység. Székhelye Lugos.” DIÓS—VICZIÁN: *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII, Bp. 2003, 213.

megyét (*Județul Caraș-Severin*). A megmaradt magyar tisztikart — 1919. június 15-ig megszabott határidővel — kötelezték a hűségeskü letételére, azonban a törvényszéki bírák és segédszemélyzet, a posta dolgozói, valamint a vasúti alkalmazottak megtagadták azt, ezért állásukból felmentették őket.¹⁸ A délszlávoknak mindössze négy falu — a szerb Krassószombat (*Банатска Суботича/Banatska Subotica*), a magyar Udvarszállás (*Добричево/Dobričevo*), valamint a románok által lakott Csorda (*Ciortea*) és Jám (*Iam*) — maradt a kezükön a történelmi Krassó-Szörény vármegye egykori 360 településéből, valamint — a románoknál maradt — Nérámogyorós (*Lescovița*) külterületét szerezték meg maguknak. A későbbi délszláv-román határrendezéskor — 1923-ban — Csorda és Jám községet a délszlávok átadták Romániának.¹⁹ A délszláv állam végül mindössze 24 km²-t (0,22%) kaparintott meg az egykoron 11 074 km² kiterjedésű vármegyéből.²⁰

A kis Ada Kaleh sziget az első világháborút²¹ követően ismét a nagyhatalmi politika „sodorvonalában” találta magát. Az 1920. augusztus 10-én aláírt sèvres-i, majd az — azt módosító — 1923. július 24-én megkötött lausanne-i békeszerződéssel Törökországtól Romániához került a sziget. II. Károly román király (1930—1940) 1931-ben megerősítette a sziget lakóinak jogosultságait, különösen, ami a vámmentességre vonatkozott. Ekkoriban a sziget lakói a kubaival vetélkedő minőségű szivart készítettek, továbbá a sziget mint klimatikus gyógyhely is nagy híre tett szert.

Ada Kaleh esztelen elpusztítását a kommunista Románia vezetője, Nicolae Ceaușescu (1918—1989) idézte elő azzal, hogy a szocialista Jugoszlávia teljhatalmú urával, Josip Broz Titóval (1892—1980) megkötött szerződésben vállalta a Vaskapu I. erőmű felépíttetését, amely „gigászi” vállalkozás 1964 és 1972 között megvalósult. Az erőmű gátrendszere 33 méter magasra duzzasztott 2 milliárd köbméter vizet, aminek eredményeképpen az Ada Kaleh sziget — Új-Orsova — végleg víz alá került. Mindössze a sziget török minaretének tornya állt ki a vízből, de néhány év múlva az is megadta magát az elemeknek és ledőlt. A duzzasztó építésével elpusztítottak továbbá több, az egykori Újmoldovai járás területéhez tartozó községet is. Ekkor került víz alá a történelmi Orsova (*Orșova*) városa, de osztozott sorsában Komornok (*Coramnic*), Nagyzsuppány (*Jupalnic*) és Tuffás (*Tufări*) is. Hiába keressük a Duna folyam mentén a Kazán-szorosnál fekvő régi Újasszonyrét (*Ogradena Nouă*), Óasszonyrét (*Ogradena Veche*), Naszádos (*Plavișevița*) és Tiszóca (*Tisovița*) településeket is, ezeket a falvakat is hivatalosan „megszüntették”. A Vaskapu I., illetve — az 1977 és 1984 között épült — II. erőmű létesítése nemcsak az előbbieken megjelölt pusztítással járt, hanem abban is, hogy a „tokfélék”, így a viza sem tudott már — ívás céljából — a Dunán felúszni. Holott 1880 előtt

¹⁸ DIÓS—VICZIÁN: *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII (id.), 213.

¹⁹ DIÓS—VICZIÁN: *Magyar Katolikus Lexikon*, VII (id.), 415.

²⁰ VOFKORI L.: *Erdély közigazgatási és etnikai földrajza*, Vörösberény 1996, 70.

²¹ Az első világháború idején kezdetben a szerbek lőtték a szigetet, majd pedig — a 1916. szeptember 2-án — a románok foglalták el azt. Sokáig nem örülhettek szerzeményüknek, mivel a magyar csapatok már 1916. november 13-án visszafoglalták. JAMRIK: id. m. in: Falanszter blog: http://falanszter.blog.hu/2011/12/10/40_eve_a_duna_melyen_a_titokzatos_senki_szigete (letöltés ideje: 2015. szeptember 28.)

Budapesten is nagyobb mennyiségben fogták ezeket a halakat. Innen ered a Budapest XIII. kerület egyik városrészének neve, a Vizafogó.

II. A történelmi Krassó-Szörény vármegye járásai

1. A Bégai járás települései

A Bégai járás területe 63 706 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 27 települést számlált. Népeiségének száma 23 825 fő, amelyből 16 897 fő (70,92%) volt román, 5 626 fő (23,61%) magyar, 962 fő (4,04%) német, 21 fő (0,09%) szerb, valamint 319 fő (1,34%) egyéb anyanyelvű személy. A Bégai járás 27 településéből 23 településén élt többségben a románság, háromban — Nagybodófalván (*Bodo*), Nőrincsén (*Nevrincea*) és Szapáryfaván (*Țipari*) — a magyarok, egy településen — Bethlenháza (*Bethausen*) — pedig a németek alkották a többséget.²²

A magyarság a járás három magyar többségű településén, továbbá a járási központban, Bálincon (*Balinț*) koncentrálódott. Továbbá öt településen — Bégahosszúpatak (*Valea Lungă Română*), Bégamonostor (*Mănăștiur*), Bégaszuszány (*Susani*), Bethlenháza (*Bethausen*) és Vásáros (*Târgoviște*) — haladta meg a száz főt.²³ A járás magyarságának zöme — 5 421 fő (96,36%) — ezen a kilenc településen koncentrálódott. A járás területén — az 1910. évi magyar népszámlálás szerint — 6 836 fő (28,69%) beszélt magyarul. Napjainkra Nőrincse, továbbá Bálinc, az egykori járási központ, valamint az öt település szinte teljesen elveszítette magyar lakosságát.

3. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Bégai járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	21 024	3 350	952	16 430	16	18	258
1910	23 825	5 626	962	16 897	57	21	262

Forrás: KSH népszámlálások

²² *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 342sk.

²³ Bálinc 467 fő (34,5%), Bégahosszúpatak 229 fő (40,6%), Bégamonostor 267 fő (34,19%), Bégaszuszány 147 fő (15,64%), Bethlenháza (24,31%), Vásáros 345 fő (33,33%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 342sk.

4. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Bégai járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	21 024	1 508	2 244	2 645	29	14 418	177	3
1910	23 825	2 487	2 166	3 803	163	15 026	167	13

Forrás: KSH népszámlálások

A három egykori magyar többségű település történelme közül talán a középkori eredetű Nőrincse múltja a „legdrámaibb”. A település környéki Béga-völgyet az 1740-es években jórészt németekkel telepítette be a császári adminisztráció, egyik kivétel, a magyar-román „elegyes” falu, Nőrincse lett. Az 1910. évi magyar népszámlálás az 839 főt számláló településen 56,73%-os (476 fő) magyar többséget regisztrált.

A település magyarsága dolgos földművelő nép volt. Azonban a trianoni békedöntést követően — a román hatalom által bevezetett „földreform” értelmében — a magyarok földjeit jórészt elkobozták. A magyar gazdák közel húsz évig keményen dolgoztak, hogy visszavásárolják a földjeiket, amely a II. világháború idején sikerült is nekik. A viláégést követően azonban a román kommunista hatalom „kuláknak” bélyegezve a magyar gazdákat, jórészt elhurcolta őket a regáti munkatáborokba, valamint a földjeiket ismét kisajátították. A magyarság ekkor tömegesen vándorolt el a településről. Az 1966. évi román népszámlálás szerint még 102 magyar élt a településen, azonban a 2002. évi román népszámlálás már alig csak néhány magyart (17 fő) mutatott ki a román többségű faluban.²⁴ Napjainkban már csak az 1911-ben épített római katolikus templom emlékeztet arra, hogy a faluban egykoron jelentősebb számban éltek magyarok.

Az egykori járás területén található másik két település napjainkig őrzi magyar többségét. A középkori eredetű Nagybodófalva a török időkben elpusztulhatott, mert a mai falut csak jóval később — 1893-ban — telepítették a kincstári uradalom kivágott erdejének helyére. Első református, magyar lakosai Arad, Csanád és Csongrád vármegyéből érkeztek, ez előbbieik főképp Kisperegről (*Peregu Mic*), az utóbbiak jórészt Makóról, ill. Szeged környékéről. A makói magyarok jó része később visszatelepült Makóra, azonban a helyükre más bánági településről érkeztek magyarok.

Az 1910. évi magyar népszámlálás az 1 576 fő számláló településen 98,73%-os (1 556 fő) magyar többséget regisztrált. Ezzel az értékkel a település a történelmi Krassó-Szörény vármegye egyik legjelentősebb magyarlakta falujává vált.²⁵

Érdekes sajátosság, hogy a román kommunista hatalom tombolása idején magyar családok költöztek a faluba, kisebb részük a — szomszédos Hunyadban (*Hunedoara*)

²⁴ VARGA E. Á.: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, III. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1869—1992 között*, Csíkszereda 2000, 461.

²⁵ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 342sk.

található — Zsil-völgyéből, nagyobb hányaduk a Székelyföldről. Ennek ellenére a román hatalom felvette a települést a lerombolandó falvak listájára. Napjainkra Nagybodófalva tipikus nyelvi szigetté vált, amely rohamosan előregszik és elnéptelenedőben van. A 2002. évi román népszámlálás szerint 480 fő élt a településen, ebből 397 fő (82,7%) volt magyar, 70 fő (14,6%) román, és 13 fő (2,7%) egyéb nemzetiségű.²⁶ A gyermekhiány miatt 2009-ben bezárt a magyar iskola, már csak magyar óvoda működik a faluban, az is minimális gyermekszámmal. A kis gyermekszám miatt a magyar szülők elsősorban — az egykori járási székhelyre — Bálincra, a román tannyelvű iskolába adják a gyermekeiket. A két település gyakorlatilag „összeér”, olyan közel fekszenek egymáshoz. Korábban a magyar szülők próbálták Lugosra járatni gyermekeiket, de idővel a közelebbi bálinczi iskolába írták át őket. Sajnálatos módon a magyar iskola újraindítására, ill. a magyar oktatás más módon történő bevezetésére kevés az esély. Az iskola üresen áll, lassan rommá válik.²⁷ A jórészt református magyarok által lakott településen csak a református templom az egyedüli helyszín, ahol még nyelvében élhet a kis magyar közösség.

A Nagybodófalvától mindössze 10 km-re fekvő Szapáryfalva 1881-ben települt. Névadója gróf Szapáry Gyula (1832—1905) pénzügyminiszter, későbbi magyar miniszterelnök volt. A falu első lakói jobbára a református, kisebb számban római katolikus magyarok voltak, akik a történelmi Torontál vármegye területéről vándoroltak ide.

Az 1910. évi magyar népszámlálás az 1 743 főt számláló településen 96,73%-os magyar többséget regisztrált. Ezzel az értékkel a település a történelmi Krassó-Szörény vármegye másik legjelentősebb magyarlakta falujává vált.²⁸

Szapáryfalva népességének mai demográfiai helyzete nagyban hasonlít Nagybodófalváéhoz. Az előregedő és elnéptelenedő faluban a 2012/2013-as tanévben szűnt meg a magyar nyelvű oktatás a gyermeklétszám rohamos visszaesése miatt. Azonban mára a román nyelvű oktatás is megszűnt, ezért az iskolások a községközpontba, Kastélyba (*Coșteiu*) ingáznak.²⁹ A magyar oktatás kétségbeejtő helyzete mellett a falu demográfiai helyzete sem biztató. A település magyarsága az 1977. évi román népszámlálásig masszívan tartotta magyar többségét (91,2%), azonban — főképp az előregedés miatt — a magyarság helyére egyre inkább betelepedett a románság. A 2002. évi román népszámlálás szerint 820 fő élt a településen, ebből 468 fő (57,1%) volt magyar, 334 fő (40,7%) román, és 18 fő (2,2%) egyéb nemzetiségű személy.³⁰

²⁶ VARGA E. Á.: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, III. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye, Népszámlálási adatok 1850—2002 között*, ld. Kulturális Innovációs Alapítvány honlapja: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (letöltés ideje: 2015. szeptember 30.)

²⁷ KISS T. — KAPITÁNY B.: *A magyar nyelvű oktatás helyzete Temes megyében*, Kolozsvár 2012, 31sk.

²⁸ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 342sk.

²⁹ KISS—KAPITÁNY: id. m. 32sk.

³⁰ VARGA: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1869—1992* (id. 24. j.), 478. Uő: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850—2002* (id. 26. j.).

2. A Boksánbányai járás települései

A Boksánbányai járás területe 127 717 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 21 települést számlált. Népeiségének száma 36 458 fő, amelyből 27 747 fő (76,1%) volt román, 4 189 fő (11,5%) német, 2 643 fő (7,25%) magyar, 151 fő (0,41%) szerb, valamint 1 728 fő (4,74%) egyéb anyanyelvű személy. A Boksánbányai járás 21 településéből 20 településen élt többségben a románság, egy településen — Királykegyén (*Tirol*) — pedig a németek alkották a többséget.³¹ A járás magyarsága jórészt a járási székhelyen, Boksánbányán (*Bocşa*) élt, valamint még hét településen — Érszeg (*Ersig*), Izgár (*Izgar*), Krassófüzes (*Fizeş*), Krassóvermes (*Vermeş*), Nagyszurdok (*Surducu Mare*), Várboksán (*Bocşa Română*), Vassafalva (*Vasiova*) — haladta meg a száz főt.³² A járás magyarságának 87,3%-a (2 307 fő) a nyolc településen élt. A járás területén — 1910-ben — 5 715 fő (15,7%) beszélt magyarul. Napjainkra ezekről a településekről szinte teljesen kiveszett a magyarság, egyedül Krassófüzesen maradt — 2002-ben — száz fő, aki magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Boksánbánya városa, előbb Vassafalvát, majd Várboksánt olvasztotta magába. A 16 911 fős településen — 2002-ben — 596 fő (3,52%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.³³

5. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Boksánbányai járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	35 192	1 972	4 355	27 209	707	176	773
1910	36 458	2 643	4 189	27 747	748	151	980

Forrás: KSH népszámlálások

6. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Boksánbányai járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	35 192	7 063	4 273	280	116	23 239	216	5
1910	36 458	7 423	4 580	312	158	23 777	206	2

Forrás: KSH népszámlálások

³¹ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 342—345.

³² Boksánbánya 485 fő (14,4%), Érszeg 399 fő (42%), Izgár 398 fő (31,7%), Krassófüzes 360 fő (16,8%), Krassóvermes 125 fő (5,4%), Nagyszurdok 136 fő (12,2%), Várboksán 181 fő (5,7%), Vassafalva 223 fő (15,6%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 342—345.

³³ VARGA: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850—2002* (id. 26. j.).

Az egyedüli — egykori — német falu, Királykegye (*Tirol*) telepítéséről érdekes történet maradt ránk. A napóleoni időkben — 1809-ben — felkelések robbant ki az (osztrák) Tirolban a francia és a velük szövetséges, bajor megszálló seregekkel szemben. A felkelés elbukott, ezért sok tirolai Bécsbe menekült, különösképp Schwaz városából. I. Ferenc császár (1792—1835) „kegyelméből” rendeletet bocsátott ki, amelynek értelmében a Bánság területén egy település alapítását rendelte el a „menekültek” számára. Ekkor létesítették Királykegye (*Königsgnade*) települést. A letelepülőket azonban idővel a nehéz körülmények, járványok igencsak megtizedelték, többen pedig Temesvárra költöztek. Amikor az osztrákok visszakapták Tirol területét, a tirolai családok többsége visszatelepült eredeti hazájába. Ezért a falu lélekszáma jelentősen csökkent, de 1823-ban utánpótlást kaptak csehországi, sziléziai, ausztriai németek személyében, továbbá érkeztek még bajorok, valamint németek a történelmi Moson vármegyéből. A Felvidékről, Liptó és Sáros vármegyéből — 1849 után — pedig szlovákok telepedtek le a faluban.³⁴ A németiség fogyása a következő okokra vezethető vissza: az első és második világháborús veszteség, majd a szovjet deportálások, továbbá a román kommunizmus alatti sorvadás, végül pedig a kivándorlás Németországba. A románság — a németek fogyása miatt — csak 1947 után telepedett le a faluban, amely egyre inkább elrománosodott. A helyben maradt római katolikus németek — 2002-ben — a település lakosságának közel hatodát adták.³⁵

3. A Bozovicsi járás települései

A Bozovicsi járás területe 203 791 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 19 települést számlált. Népségének száma 29 795 fő, amelyből 27 521 fő (92,37%) volt román, 396 fő (1,33%) német, 350 fő (1,17%) magyar, 38 fő (0,13%) szerb, valamint 1 490 fő (5%) egyéb anyanyelvű személy. A Bozovicsi járás 19 településéből 17 településén élt többségben a románság, kettőben — Almásrónán (*Ravensca*) és Cseherdősön (*Șumița*) — a csehek alkották a többséget. A magyarság többsége — 1910-ben — a járás székhelyén, a 4 243 főt számlált Bozovicson (*Bozovici*) élt, ahol az összlakosság 4,86%-át (206 fő) tették ki. Bozovicson élt a járás magyarságának 58,9%-a. Napjainkra hírmondó se igazán maradt a járás magyarságából. Az 1910-es magyar népszámlálás idején még 1 349 fő (4,5%) beszélt a járás területén magyarul.

³⁴ G. FRIEDMANN: *Tirol in Rumänien: Gründung und Entwicklung. Geschichte eines Dorfes, das seine Existenz dem Tiroler Freiheitskampf von 1809 verdankt*, Innsbruck 2012; P. HARALD: *Tiroler Heimat in Rumänien. „Dorf Tirol”*. *Geschichte und Gegenwart eines rumänischen Dorfes*, Innsbruck 2002.

³⁵ VARGA: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850—2002* (id. 26. j.).

7. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Bozovicsi járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	28 184	134	332	26 673	8	17	1 020
1910	29 795	350	396	27 521	7	38	1 483

Forrás: KSH népszámlálások

8. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Bozovicsi járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	28 184	1 232	12	22	19	26 865	28	6
1910	29 795	1 564	9	45	32	28 121	22	2

Forrás: KSH népszámlálások

A Bánságban, különösen az egykori Krassó-Szörény vármegye területén csehek is éltek. Szétszóródva telepedtek le, településeik nem voltak határosak egymással. A csehek falvai az egykori vármegye déli — hegyvidéki — járásaiban helyezkedtek el, ezért is hívják őket „klisszurai cseheknek”. Elsődlegesen a Bozovicsi, az Orsovai, valamint az Újmoldovai járás területén. Kisebbszámú Resicabánya és Karánsebes környékén is előfordultak. A nehezen megközelíthető Almásróna és Cseherdős cseh lakói jórészt Berounból, České Budějovicéből, Lochovicéből, Stepanováról, valamint Velkáról és Malá Lehotáról,³⁶ az ún. „második telepeshullám” (1826—1828) idején érkeztek. Almásrónát 1826-ban, a tőle távolabb fekvő Cseherdöst 1828-ban telepítették. A határország által szervezett telepítés alkalmával nemcsak ebbe a két faluba, hanem más járások területére is érkeztek csehek, akik római katolikus vallásúak voltak.³⁷ A falvak lakói főképp fakitermeléssel, ill. szénégetéssel foglalkoztak. A rendszerváltozás (1990) után a falvak cseh lakói közül sokan — különösen a fiatalok — visszatelepődtek az anyaországba, Csehország területére. A 2002. évi román népszámlálás adatai szerint mindkét aprófalú még cseh többségűnek számított.

³⁶ S. PEDA: *Istorie și memorie în comunitățile cehilor din Clisura Dunării*, Cluj-Napoca 2010, 109.

³⁷ V. FANTA et al.: *Vernacular architecture in Czech villages*, in: P. Maděra et al. (ed.): *Czech Villages in Romanian Banat: Landscape, Nature, and Culture*, Brno 2014, 112.

4. A Facsádi járás települései

A Facsádi járás területe 124 061 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 38 települést számlált. Népeségének száma 24 895 fő, amelyből 19 932 fő (80,06%) volt román, 3 979 fő (15,98%) magyar, 724 fő (2,91%) német, 32 fő (0,13%) szerb, valamint 228 fő (0,92%) egyéb anyanyelvű személy.³⁸ A Facsádi járás 38 településéből 37 településén élt többségben a románság, egyben — Igazfalva (*Dumbrava*) — a magyarok alkották a többséget. A járás magyarsága — Igazfalva mellett — a járási székhelyen, Facsádon (*Făget*), valamint Kisszécsényben (*Săceni*) haladta meg a száz főt. A járás magyarságának 90,2%-a (3 588 fő) a három településen élt. A járás területén — 1910-ben — 5 482 fő (22%) beszélt magyarul.³⁹

9. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Facsádi járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	23 288	2 746	833	19 383	95	12	219
1910	24 895	3 979	724	19 932	47	32	181

Forrás: KSH népszámlálások

10. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Facsádi járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	23 288	1 476	37	1 941	108	19 467	253	6
1910	24 895	2 215	68	2 113	77	20 053	294	75

Forrás: KSH népszámlálások

A középkori eredetű Igazfalva a török időkben elnéptelenedett, és csak 1893-ban alapították újra. A magyarság jórészt a Békés vármegyei Vésztőről érkezett, amely település népessége ebben az időben jelentős földínséggel küzdött. Békés vármegyéből — Vésztő mellett — Békésről, Gyomárról és Köröstarcsáról is érkeztek magyarok. A letelepült református magyarok 1903-ban építették fel templomukat.⁴⁰ Habár a szegénység miatt — az 1900-as évek elején — többen kivándoroltak Amerikába a falu magyar többsége megmaradt. A faluban 1910-ben 1 989 fő élt,

³⁸ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 344—347.

³⁹ Facsád 1 462 fő (44%), Kisszécsény 201 fő (49,5%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 344—347.

⁴⁰ NAGY J.: *Igazfalva története 1893—2003*, Vésztő 2003.

ebből 1 925 fő (96,8%) volt magyar, 20 fő (1%) román és 44 fő (2,2%) egyéb anyanyelvű személy.⁴¹

Igazfalva napjainkban községközpont. A románok lakta Bukoveccel (*Bucovăț*) és Rekettyővel (*Răchita*) alkot egy közigazgatási egységet. „Gyakorlatilag színmagyar jellegét a kommunista periódusig őrizte meg, ezt követően azonban a magyarok aránya gyors ütemben csökkent. 1966-ban a lakosok 90, 1977-ben 82, 1992 64, 2002-ben pedig már csak 51 százaléka vallotta magát magyar nemzetiségűnek.”⁴² Az egyedüli olyan település — Lugos (*Lugoj*) mellett —, a történelmi Krassó-Szörény vármegye területén, ahol még működik a magyar tannyelvű oktatás. Igaz, a falu szigetjellege, az elöregedés, az alacsony gyermekszám, a természetes fogyás itt is — demográfiai — problémát jelent. Feltehetően itt is hamarosan bezárja kapuit az iskola, és még az sem jelentene alternatívát, hogy Nagybodófalváról, ill. Szapárfalváról járássák ide a gyermekeket, mivel azok ide messze fekszenek és ott is alig van gyermek. További súlyos probléma, hogy időközben a facsádi magyarság is megtizedelődött.⁴³

A 2002. évi román népszámlálás szerint 1 021 fő élt a faluban, ebből 526 fő (51,5%) volt magyar, 484 fő (47,4%) román és 11 fő (1,1%) egyéb nemzetiségű személy.⁴⁴

5. A Jámi járás települései

A Jámi járás területe 135 809 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 28 települést számlált. Népeségének száma 35 593 fő, amelyből 32 526 fő (91,38%) volt román, 1 321 fő (3,71%) szerb, 728 fő (2,05%) magyar, 655 fő (1,84%) német, valamint 363 fő (1,02%) egyéb anyanyelvű személy. A Jámi járás 28 településéből 25 településén élt többségben a románság, kettőben — Krassószombatban (*Банатска Суботница / Banatska Subotica*) és Nérámogyoróson (*Lescovița*) — a szerbség és egy településen — Udvarszálláson (*Добричево/Dobričevo*) — a magyarság. A járás 28 települése közül — 1910-ben — csak Jámon (*Iam*) és Udvarszálláson haladta meg a magyarság száma a 100 főt. A járás magyarságának többsége, 60,3%-a (439 fő) élt a két településen. A járás területén — 1910-ben — 1 824 fő (5,1%) beszélt magyarul.⁴⁵

⁴¹ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 344sk.

⁴² KISS—KAPITÁNY: id. m. 20.

⁴³ Uo. 32sk.

⁴⁴ VARGA: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850—2002* (id. 26. j.).

⁴⁵ Jám 109 fő (9,5%), Udvarszállás 330 fő (71,4%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 346sk.

11. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Jámi járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	36 963	533	842	34 409	5	843	331
1910	35 593	728	655	32 526	2	1 321	361

Forrás: KSH népszámlálások

12. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Jámi járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	36 963	1 325	561	19	7	34 940	69	42
1910	35 593	1 295	593	37	30	33 538	76	24

Forrás: KSH népszámlálások

Udvarszállás a történelmi Krassó-Szörény vármegye egykori, hat magyarok lakta faluja közül a legdélebbre fekvő. A település első írásos említése 1825-ben történt, ekkor német földművesek telepedtek le ide, őket szlovák és cseh telepesek követték. A magyarság jórészt a történelmi Arad és Bács-Bodrog vármegyéből vándorolt a faluba. Idővel a „idegen ajkú” népesség vagy elköltözött, vagy a magyarságba asszimilálódott. A magyar lakosság a római katolikus felekezethez tartozott és tartozik ma is. A falu — Kisboldogasszony tiszteletére felszentelt — római katolikus templomát 1861-ben téglából építették a kegyúr, gróf Nippenburgi-Bissingen Ernő támogatásával.⁴⁶ A régi templom ma ravatalozó. Az új templomot — amelyet szintén Kisboldogasszony tiszteletére szenteltek fel — 2004-ben építették.⁴⁷ Az igehirdetés nyelve a magyar.

A trianoni békediktátum (1920) aláírását követően a falu sorsát véglegesen az 1923. évi belgrádi egyezmény rendezte, amely meghatározta a délszláv és a román állam határait a Bánság területén. Ekkor a történelmi Krassó-Szörény vármegyéből két település, a jobbára szerbek lakta Krassószombat és a magyar Udvarszállás, ill. Néramogyorós külterülete a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került. Udvarszállás napjainkban Szerbia része, a legközelebbi — szintén szórványban lévő — magyar településektől közel 60 km-re fekszik, szerb és román falvakkal körülölelve. A mai helyzetet szomorúan foglalja össze a délvidéki magyarság legjelentősebb sajtóterméke, a Magyar Szó, amelynek Udvarszállásról írt cikkében az

⁴⁶ ERŐS L.: *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*, Tóthfalu 1993, 455sk.

⁴⁷ *A Nagybecskereki Római Katolikus Püspökség honlapja*: <http://www.catholic-zr.org.rs/fehertemplom/> (letöltés ideje: 2015. szeptember 29.); MARTINEK I.: *Udvarszállás — nem csupán riporterszemmel*, Hét nap — Bánáti Újság, 68 (2013/16) április 17.

alábbiakat olvashatjuk: „Harminchat éve nyolevan ház állt a faluban, ma hetven, de csak ötvenben söprögetnek.”⁴⁸

A 2002. évi szerb népszámlálás hivatalos adatai szerint 226 fő élt a faluban, ebből 200 fő (88,5%) volt magyar, 16 fő szerb, öt fő cseh, három fő macedón, valamint egy-egy fő német, illetve ukrán nemzetiségű személy.⁴⁹ A számadatokból jól látható, hogy Udvarszállás aprófalú, amely 1910. évi népességszámához képest lakosságának 51,1%-át — 236 főt — veszítette el 92 év alatt. A helyzet azonban tovább romlott. Habár a legutóbbi 2011. évi szerb népszámlálás településsoros nemzetiségi adatai még nem ismertek, viszont a falu lélekszámáról már van értesülésünk. A 2011. évi szerb népszámlálás szerint csak 199 fő élt Udvarszálláson.⁵⁰

A legnagyobb problémát a természetes fogyás jelenti. Keresztelő gyakorlatilag már alig van a faluban, temetés annál több. A házasságkötésekről, valamint az asszimilációs hajlandóságról a következőket lehet elmondani: „Nyelvünk és kultúránk romlását a többi között a kevert házasságok okozzák. Ezekben a családokban általában szerbül szólnak a gyerekekhez, és egymás között is úgy beszélnek, tehát a magyar család is szerb lesz. Udvarszálláson a házasságok fele ma már vegyes összetételű.”⁵¹ Mindezek mellett az elöregedéssel is számolni kell, mivel a fiatalok közül többen elhagyják a települést: „Munkalehetőség alig van, aki a városban tehet szert munkára, az elmegy. — Ki marad itthon? — Ezt kérdezem én is magamtól, mi lesz veled Udvarszállás 20 év múlva?”⁵²

A jövőkép nem biztató, sokat elmondanak a Magyar Szó cikkében a faluban élő Horváth Istvánál készült riport sorai: „magyarságunk sorsa akkor fordult meg véglegesen, amikor Versecen megszűnt a magyar nyelvű oktatás. Azt hiszem, ha a falubeli tanítónő nyugdíjba megy, nálunk is megszűnik. A hetvenes évekig, egy-két magyarul beszélő cseh családot kivéve tiszta magyar falu voltunk. Húsz év múlva? Sok lesz az üres ház és kevés a magyar ajkú.”⁵³

6. A Karánsebesi járás települései

A Karánsebesi járás területe 217 845 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 36 települést számlált. Népességének száma 35 802 fő, amelyből 30 755 fő (85,9%) volt román, 3 069 fő (8,57%) német, 898 fő (2,52%) magyar, 338 fő (0,94%) szlovák, 14 fő (0,04%) szerb, valamint 728 fő (2,03%) egyéb anyanyelvű személy.

⁴⁸ LÉPHAFT P.: *Udvarszállás, szórványlétben* (25), Magyar Szó [Újvidék], 2015. augusztus 30.

⁴⁹ *Stanovništvo, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima*, Beograd 2003, 32sk.

⁵⁰ *2011 Census of population, households and dwellings in the Republic of Serbia, age and sex, data by settlements*, Belgrade 2012, 72sk.

⁵¹ LÉPHAFT: id. m.

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

A Karánsebesi járás 36 településéből 33 településén élt többségben a románság, háromban — Karánberek (*Lindenfeld*), Nándorhegy (*Oțelu Roșu*) és Újkaránsebes (*Caransebeșul Nou*) — pedig a németek.

A magyarság a járás területén szétszóródva élt, sehol sem alkotott többséget. Néhány településen — Almafa (*Măru*), Bisztere (*Ohaba Bistra*), Nádorhegy (*Oțelu Roșu*) és Ruszkaánya (*Rusca Montană*) — azonban meghaladta a száz főt. Az utóbb említett négy településen élt a járás magyarságának 74,2%-a (666 fő). A járás területén — 1910-ben — 2 444 fő (6,8%) beszélt magyarul.⁵⁴

13. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Karánsebesi járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	33 445	341	2 890	29 098	626	11	479
1910	35 802	898	3 069	30 755	338	14	728

Forrás: KSH népszámlálások

14. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Karánsebesi járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	33 445	3 869	34	77	175	29 162	122	6
1910	35 802	4 125	74	100	185	31 175	134	9

Forrás: KSH népszámlálások.

A Pallas Nagylexikona szerint: „[...] a török uralom alól való felszabadulás után számos gyarmatost telepítettek; sok bányászcsaládot is hozatott ide a kormány a felvidékről és Németországból és megint művelés alá vették a bányákat. A kormány csakis németeket szeretett volna ide telepíteni, de miután elegendő számmal nem jöttek, szívesen látták az oláhokat is.”⁵⁵ A Karánsebesi járás területén is jelentős bányászati, ill. ipari tevékenység volt jellemző, amelyet Trianon után a román hatalom is tovább folytatott.

Az 1827-ben csehek által alapított, majd elköltözésük után, 1833-ban római katolikus németek által „továbbvitt” Karánberekéről (*Lindenfeld*) érdekes „memento” maradt fent. A román kormány 2002. december 6-án kiadott határozata, illetve a 2001/215. számú közigazgatási törvény alapján lehetősége nyílt a német nyelv és a német nyelvű helységnév használatára. A nehezen megközelíthető falu utolsó lakója

⁵⁴ Almafa 152 fő (7,4%), Bisztere 132 fő (10,8%), Nádorhegy 145 fő (8,6%), Ruszkaánya 237 fő (9,1%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 346—349.

⁵⁵ THIRING—BERKESZI: *Krassó-Szörény*, id. h. 38sk.

— aki német volt — 1999-ben halt meg. Így nem maradt senki, aki örülhetett volna annak, hogy az időközben kiveszett település neve románul is *Lindenfeld* lett.⁵⁶

7. A Lugosi járás települései

A Lugosi járás területe 76 544 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 24 települést számlált. Néességének száma 21 084 fő, amelyből 16 037 fő (76,1%) volt román, 3 378 fő (16%) német, 777 fő (3,7%) magyar, 530 fő (2,5%) ruszin, 45 fő (0,2%) szerb, valamint 317 fő (1,5%) egyéb anyanyelvű személy.

A Lugosi járás 24 településéből 21 településén élt többségben a románság, háromban — Daruvár (*Darova*), Istvánfalva (*Ștefănești*) és Vecseháza (*Petroasa Mare*) — pedig a németiség.

A magyarság egy településen sem alkotott többséget, száz főnél több magyar két településen élt, Lugoskiszfalun (*Victor Vlad Delamarina*) és Krassóviszákon (*Visag*). A járás magyarságának 36,6%-a (284) élt a két településen. A járás területén — 1910-ben — 1 967 fő (9,3%) beszélt magyarul.⁵⁷

15. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Lugosi járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	20 033	618	3 042	15 445	124	20	784
1910	21 084	777	3 378	16 037	58	45	789

Forrás: KSH népszámlálások

16. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Lugosi járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	20 033	3 701	2 922	86	81	13 146	96	1
1910	21 084	3 951	2 916	244	96	13 805	58	14

Forrás: KSH népszámlálások

Daruvár és Vecseháza még II. József uralkodása (1780—1790) idején — 1785 és 1786 között — létesült a harmadik nagyobb sváb bevándorlás idején. A betelepülő

⁵⁶ *A Diaszpóra Alapítvány honlapja*: <http://www.diaszporaalapitvany.ro/szorvanytallozo/krasso-szoreny-megye/nepek-kohoja-krasso-szoreny-1> (letöltés ideje: 2015. szeptember 29.)

⁵⁷ Krassóviszák 101 fő (4,5%), Lugoskiszfalun 183 fő (18,9%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 348sk.

németek elsősorban Németországból, Csehországból, Sziléziából, valamint Elzász területéről érkeztek. Az első kolonistákat a járványok (pestis, vérhas, kolera) tizedelték, ennek ellenére Daruvár és Vecseháza olyannyira megerősödött, hogy a falvak lélekszáma messze meghaladta az ezer főt. Az 1887-ben a Daruvárból kivált Istvánfalva is — 1910-ben — közel félszáz lelket számolt. A németek precíz munkájuknak, szorgalmuknak köszönhetően híres gabonatermesztők voltak, akik az állattartásban is jelentős sikereket értek el. A német falvakra a gyümölcsstermesztés, a zöldségstermesztés is jellemző volt, továbbá a szőlőművelésben is sikereket értek el.⁵⁸

A római katolikus felekezetű németiség az első és második világháborúban, valamint a szovjet deportálások idején érzékeny veszteségeket szenvedett. Majd — főként az 1990 utáni — az elvándorlás sújtotta a falvak lakosságát. Napjainkban néhány német, főképp az öregek maradtak a falvakban.

8. A Marosi járás települései

A Marosi járás területe 94 307 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 25 települést számlált. Népeségének száma 20 807 fő, amelyből 19 700 fő (94,68%) volt román, 749 fő (3,6%) magyar, 151 fő (0,73%) német, 9 fő (0,04%) szerb, valamint 198 fő (0,95%) egyéb anyanyelvű személy.

A Marosi járás 25 településéből 24 településén élt többségben a románság, egyben — Bunyaszekszárdon (*Bunea Mică*) — pedig a magyarság. A járás területén csak Bunyaszekszárd magyarsága haladta meg a száz főt. A járás magyarságának 32%-a (240 fő) élt a faluban. A járás területén — 1910-ben — 1 811 fő (8,7%) beszélt magyarul.⁵⁹

17. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Marosi járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	20 184	594	202	19 167	23	9	189
1910	20 807	749	151	19 700	11	9	187

Forrás: KSH népszámlálások

⁵⁸ A. ZOLLNER: *Darowa durch gewesene deutsche Dörfer des Banats (57)*: <http://www.banater-aktualitaet.de/akt2dar.htm> (letöltés ideje: 2015. szeptember 29.); Heimattortgemeinschaft Darowa honlapja: <http://www.hog-darowa.de/> (letöltés ideje: 2015. szeptember 29.)

⁵⁹ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 348—351.

18. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Marosi járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	20 184	835	18	234	79	18 909	109	—
1910	20 807	995	37	219	51	19 371	113	21

Forrás: KSH népszámlálások

Bunyaszekszárd története szomorú példája a magyarság lélekszámapadásának. Magát a települést 54 magyar család alapította, akik 1866-ban Tolna vármegyéből vándoroltak ide, hogy új lakóhelyet találjanak maguknak. A telepések tíz Tolna vármegyei településről érkeztek, akik Szekszárdon, Tolna vármegye székhelyén gyülekeztek a nagy útra. Ezért is viselte nevében a falu a Szekszárd nevet. A Bunya előtag, pedig a falu mellett fekvő legközelebbi — román — település nevére, Bunyára (*Bunea Mare*) utalt. A telepések már 1871-ben felépítették a református templomot a faluban.⁶⁰

Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint 250 fő élt a faluban, ebből 240 fő (96%) volt magyar, öt fő (2%) román és öt fő (2 fő) egyéb anyanyelvű személy.⁶¹

A kezdeti nehézségek ellenére a kis magyar település megmaradt a román falvak tengerében, azonban a román kommunizmus időszakát már nem élte túl. Az 1954-ben indult erőszakos kollektivizálás következtében megkezdődött a faluból a tömeges elvándorlás. A templomban az utolsó istentisztelet 1961-ben volt, majd 1981-ben az utolsó két magyar család is elhagyta a falut. Ekkor a falu házait elbontották, építőanyagait értékesítették. A református templom anyagát, bútorait, harangját Ötvösd (*Otvesti*) település magyarjai vették meg és használták fel a római katolikus templom építésénél.⁶²

Bunyaszekszárd egykori lakói — 1995 óta — minden év augusztus második vasárnapján összegyűlnek az egykori település rendbe hozott temetőjénél és az ott felállított emlékműnél. A megemlékezésen Szekszárd városának, valamint a szomszédos románajkú Bunya és a közeli Facsád képviselői is megjelennek.⁶³

9. Az Oravicabányai járás települései

Az Oravicabányai járás területe 115 864 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 22 települést számlált. Népeességének száma 44 608 fő, amelyből 27 890 fő (62,5%) volt román, 12 437 fő (27,9%) német, 1 856 fő (4,2%) magyar, 310 fő (0,7%) szerb, valamint 2 115 fő (4,7%) egyéb anyanyelvű személy.

⁶⁰ KACZIÁN J. — NAGY J. T.: *Volt egyszer egy Bunyaszekszárd*, Szekszárd 2000, 7—35.

⁶¹ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 348sk.

⁶² KACZIÁN—NAGY: id. m. 25.

⁶³ Uo. 26sk.

Az Oravicabányai járás 22 településéből 19 településén élt többségben a románság, háromban — Bársonyfalva (*Brezon*), Oravicabánya (*Oravița*) és Stájerlakanina (*Anina*) — pedig a németek.⁶⁴ A járás területén három településen — Oravicabányán, Oravicafaluban (*Oravița Română*) és Stájerlakaninán — haladta meg a magyar anyanyelvűek száma a száz főt. A járás magyarságának 85,5%-a (1 587 fő) az előbbieken említett három településen élt. A járás területén — 1910-ben — 7 476 fő (16,8%) beszélt magyarul.⁶⁵

19. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Oravicabányai járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	46 140	1 320	12 762	28 508	1 095	215	2 240
1910	44 608	1 856	12 437	27 890	598	310	1 517

Forrás: KSH népszámlálások

20. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Oravicabányai járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	46 140	16 327	4 528	121	279	24 525	320	40
1910	44 608	15 096	4 324	235	237	24 410	290	16

Forrás: KSH népszámlálások

Az Oravicabányai járás területe gazdag ásványkincsekben, ezt már a törökök is felfedezték, akik itt rézbányákat működtettek. Ekkor jobbra szerbek lakták a vidéket. Azonban a felszabadulást követően errefelé már németek telepedtek le nagyobb számban. A németek nemcsak a mai Németország területéről érkeztek, hanem a Felvidékről Selmecebánya (*Banská Štiavnica*), valamint Besztercebánya (*Banská Bystrica*) környékről is. Stájerlakanina, amely Stájerlaktól és Aninából egyesült, stájerek alapították. A stájerek mellett tiroliak is letelepedtek itt, főképp Oravicabányán. A terület gazdasági jelentőségét mutatja, hogy már 1723-ban Oravicabányára telepítették Temesvárról (*Timișoara*) a bánati bányagazgatóságot, majd 1729-ben bányásziskolát is alapítottak a városban.⁶⁶

A területen kezdetben réz és ezüstöt bányásztak, majd pedig — 1790-ben — a kőszénbányászat indult be. Miután 1833-ban aranyat találtak, az aranykitermelés is

⁶⁴ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 350sk.

⁶⁵ Oravicabánya 515 fő (12,6%), Oravicafalu 367 fő (12,9%), Stájerlakanina 705 fő (5,7%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 350sk.

⁶⁶ E. HOFFMANN — P.-D. LEBER — W. WALTER: *Das Banat und die Banater Schwaben. Bd 5. Städte und Dörfer*, München 2011, 572.

fellendült. A vas- és acélgyártás tekintetében is jelentős területnek számított; koksoló és kohóüzemeket létesítettek. Trianon után a román vezetés is igyekezett kiaknázni a térség ásványkincseit. A rendszerváltozást (1990) követően a németiség lélekszáma jelentős visszaesést mutatott.

10. Az Orsovai járás települései

Az Orsovai járás területe 174 398 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 23 települést számlált. Néességének száma 28 237 fő, amelyből 19 420 fő (68,8%) volt román, 2 884 fő (10,2%) német, 2 629 fő (9,3%) magyar, 1 707 fő (6%) szerb, valamint 1 597 fő (5,7%) egyéb anyanyelvű személy. Az Orsovai járás 23 településéből 20 településén élt többségben a románság, egy-egy településen a csehek (*Tiszafa/Eibenthal*), a németek (*Orsova/Orșova*) és a szerbek (*Szinice/Svinița*).⁶⁷

A magyarság lélekszáma három településen — Herkulesfürdő (*Băile Herculane*), Mehádia (*Mehadia*) és Orsova — haladta meg a száz főt. A járás magyarságának 83,8%-a (2 202 fő) az előbbieken említett három településen élt. A járás területén — 1910-ben — 6 092 fő (21,6%) beszélt magyarul.⁶⁸

21. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Orsovai járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	24 622	1 850	2 926	16 729	48	1 546	1 523
1910	28 237	2 629	2 884	19 420	56	1 707	1 541

Forrás: KSH népszámlálások

22. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Orsovai járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	24 622	5 118	29	269	196	18 659	335	16
1910	28 237	5 635	100	332	311	21 468	349	42

Forrás: KSH népszámlálások

⁶⁷ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 350sk.

⁶⁸ Herkulesfürdő 200 fő (38,7%), Mehádia 132 fő (5,3%) és Orsova 1 870fő (32,3%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 350sk.

A történelmi Orsovai járás települései közül több már nem létezik a Vaskapu I., illetve II. vízerőmű felépítése miatt. A járás székhelye, a történelmi Orsova sem létezik már, mivel víz alá került, akárcsak a szomszédos Koromnok (*Coramnic*), Nagyzsuppány (*Jupalnic*), illetve Tuffás (*Tufări*). Új-Orsova (*Ada Kaleh*), Naszádos (*Plavișevița*), Óasszonyrét (*Ogradena Veche*), Tiszóca (*Tisovița*) és Újasszonyrét (*Ogradena Nouă*) településeket szintén „megszüntették”.⁶⁹

Orsova az egyik első olyan település, ahová a németek betelepültek a török kiűzése után. 1718-ban már római katolikus plébániája volt. Határszéli pozíciója végett vám-, határőr és más állami hivatalok létesültek itt, amelyek tovább növelték a város lélekszámát. Orsova a történelemben többször is szerepet játszott. Emlékezetes esemény volt, amikor 1849. augusztus 23-án — az osztrákok elől menekülő — Szemere Bertalan miniszterelnök és társai közvetlen a magyar határ mellett elásták a Magyar Szent Koronát és a többi koronázási ékszert, mivel azokat a határon nem lehetett átcsempészni. A helyszínt feltérképezték és jelentést készítettek Kossuth Lajosnak a művelet elvégzéséről. Az osztrákok már 1849 őszén megindították a kutatást, de hosszú évekig nem „koronázta” siker az erőfeszítésüket. Az osztrák titkosrendőrség azonban nem ismert lehetetlent, besúgók és jelentős mennyiségű pénz segítségével Kempen tábornok, rendőrminiszter 1853. szeptember 8-án megtalálta az ereklyét rejtő ládát. Az osztrákok talán az utolsó pillanatban érkeztek, mivel a koronázási ékszerek állaga igencsak megsínylette a mostoha „tárolási” körülményeket. A Magyar Szent Koronát és a mellette fekvő jogart külön becsomagolták, ezért azoknak nem esett bajuk, viszont — a láda átázása miatt — a koronázási palást megfakult, a koronázási kard nagyon megrozsdásodott, az országalma aranyozása besötétedett. A koronázási bársonypárnák is — amelyeken a jelvényeket tartották a koronázásokkor — átáztak. „Albrecht főherceg, Magyarország kormányzója, ünnepi keretek közt, 200 fős kísérettel szállította a kincset Bécsbe, hogy az uralkodó azt megszemlélhesse, majd Ferenc József elrendelte, hogy a koronát vigyék vissza Magyarországra, és a budai várban őrizzék.”⁷⁰

A csehek 1826 és 1830 között telepedtek le Tiszafán, ahol a bányatelepen dolgoztak. Tiszafa mellett Újasszonyréten (*Ogradena Nouă*) is letelepedtek a csehek.

A szerbek települése Szinice (*Svinița*) volt, ahol határőri feladatokat láttak el. A határőrvidék megszűnése után a szerbség halászáttal, illetve bányászattal foglalkozott. A régi település már nincs meg, új helyére 1968 és 1970 között került a Vaskapu építése miatt.

⁶⁹ VARGA E. Á.: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája, V. Brassó, Hunyad és Szeben megye, A Kárpátokon túli megyékhez került települések, Népszámlálási adatok 1850—1992 között*, Csíkszereda 2002, 591—600.

⁷⁰ *Orsovánál megtalálják a Szent Koronát*, Múlt-kor portál, 2004. augusztus 13: <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=6648> | Letöltés ideje: 2016. január 19.)

11. A Resicabányai járás települései

A Resicabányai járás területe 146 264 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 25 települést számlált. Néességének száma 49 934 fő, amelyből 25 583 fő (51,2%) volt román, 11 819 fő (23,7%) német, 3 031 fő (6,1%) magyar, 171 fő (0,3%) szerb, valamint 9 330 fő (18,7%) egyéb anyanyelvű személy.

A Resicabányai járás 25 településéből 17 településen élt többségben a románság, egyben a németek (Resicabánya/*Reșița*) és hét településen az ún. krassovánok.⁷¹

A járás területén csak Resicabányán haladta meg a magyarság lélekszáma a száz főt. Itt élt a járás magyarságának 89,5%-a (2 713 fő). A járás területén — 1910-ben — 8 810 fő (17,6%) beszélt magyarul.⁷²

23. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Resicabányai járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	47 314	1 587	11 130	24 519	732	84	9 262
1910	49 934	3 031	11 819	25 583	575	171	8 755

Forrás: KSH népszámlálások

24. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Resicabányai járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	47 314	20 831	2 220	464	320	23 104	367	8
1910	49 934	21 423	2 104	599	491	24 696	560	61

Forrás: KSH népszámlálások

Resicabánya környéke egyedülálló népcsoportnak ad otthont, amelynek eredete még ma sem tisztázott. Annyi bizonyos, hogy római katolikus vallású, délszláv népcsoportról van szó. Eredetüket tekintve több elmélet is van. Egyesek kutatók szerint bolgárok, mások szerbeknek, megint mások horvátoknak tartják őket. Előfordulnak olyan elméletek is, amelyek „vegyes” népcsoportnak — például „bolgár-román keverék”, vagy „boszniai-bolgár keverék” — tartják őket. Az utóbbi évtizedekben a horvát eredet felkarolása figyelhető meg, főképp Horvátország részéről,⁷³ amely konzulátust is nyitott Krassócsörgön (*Klokotič*). A krassovánok hét

⁷¹ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 350—353.

⁷² Uo.

⁷³ BOÉR J.: *Horvát sors a mai Bánságban*, Művelődés 2004. október, 17—19. GAZDA Á.: *Hazai lakcím a horvát útlevelemben: A romániai horvátok szülőföldjükön kaptak horvát állampolgárságot*, Krónika 1999. nov. 24. Újraközölve in: *Horvátországi magyarság*, Eszék 2010, 24—29., KISS L.: *Kik azok a krassovánok, és milyen nyelven beszélnek?* Magyar Nyelv (1989/4), 419—427.

településen élnek, ezek Kengyeltó (*Ravnik*), Kiskrassó (*Lupak*), Krassóalmás (*Jabalče*), Krassócsörgő (*Klokotič*), Krassóvár (*Karaševo*), Nermed (*Nérmiđ*) és Vizes (*Vodnic*).

A krassóvának mellett a németiség is jelentős népcsoportja volt a térségnek. Resicabánya térségében már 1718 és 1723 között letelepítették őket a rézbányászat, ill. a kohászat fejlesztése miatt. A németek főképp Tirolból, ill. a Felvidékről érkező bányászok és kohászok voltak.

12. A Temesi járás települései

A Temesi járás területe 110 424 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 30 települést számlált. Népességének száma 25 915 fő, amelyből 19 242 fő (74,2%) volt román, 2 864 fő (11,1%) német, 1 193 fő (4,6%) magyar, 41 fő (0,2%) szerb, valamint 2 575 fő (9,9%) egyéb anyanyelvű személy.

A Temesi járás 30 településéből 27 településén élt többségben a románság, háromban — Csukás (*Știuca*), Gyulatelepep (*Sălbăgelu Nou*) és Nadrág (*Nădrag*) — pedig a németek.⁷⁴

A magyarság lélekszáma — 1910-ben — csak három településen haladta meg a száz főt, ezek Gavosdia (*Gavojdia*), Nadrág és a járás központja, Szákul (*Sacu*) voltak. A járás magyarságának 44,4%-a (530 fő) az előbbieken említett három településen élt. A járás területén — 1910-ben — 2 841 fő (11%) beszélt magyarul.⁷⁵

25. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Temesi járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	24 094	970	3 033	19 243	220	58	570
1910	25 915	1 193	2 864	19 242	232	41	2 343

Forrás: KSH népszámlálások

26. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Temesi járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	24 094	4 098	234	71	192	19 361	134	4
1910	25 915	3 943	1 668	192	210	19 806	84	12

Forrás: KSH népszámlálások

⁷⁴ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása (id.), 352sk.

⁷⁵ Gavosdia 206 fő (13,8%), Nadrág 145 fő (7,6%) és a járás székhelye, Szákul 179 (13,2%). A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása (id.), 352sk.

Csukást 1785-ben luxemburgi római katolikusok alapították, hamarosan bajorok és morvaországi németek is csatlakoztak hozzájuk. Habár a domináns felekezet a római katolikus volt, evangélikusok is voltak közöttük.

Gyulatelepet 1896-ban létesítették római katolikus német telepeseikkel, akik elsősorban a történelmi Torontál vármegye németajkú falvaiból jöttek.⁷⁶

Nadrág középkori eredetű település, de a török időkben elpusztult. Az új falut 1846-ban létesítették, amikor vasércre bukkantak a környéken. Ekkor vashutákat építettek és a vasérckitermelés biztosítására római katolikus németeket telepítettek ide Morvaország területéről. Idővel románok, cigányok és szlovákok is új hazára leltek itt.⁷⁷

Érdekes sajátosság, hogy a németek „eltűnésével”, a helyükre nemcsak románok, hanem ruszinok is érkeztek.

13. A Teregovai járás települései

A Teregovai járás területe 208 808 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 20 települést számlált. Néességének száma 33 182 fő, amelyből 29 461 fő (88,8%) volt román, 3 032 fő (9,14%) német, 436 fő (1,3%) magyar, 13 fő (0,04%) szerb, valamint 240 fő (0,72%) egyéb anyanyelvű személy.

A Teregovai járás 20 településéből 17 településen élt többségben a románság, három települést — Ószagyva (*Sadova Veche*), Szörényordas (*Gărăna*) és Temesfő (*Brebu Nou*) — pedig a németiség tarthatott otthonának.

A magyarság jelentősebb része a járási székhelyen, a 3 539 főt számláló Teregován (*Teregovă*) élt, ahol mindössze a lakosság 3,79%-át (134 fő) alkotta. A járás magyarságának 31,7%-a Teregován, a járás központjában élt. A járás területén — 1910-ben — 1 566 fő (4,7%) beszélt magyarul.⁷⁸

27. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Teregovai járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	33 427	265	2 737	30 263	9	23	130
1910	33 182	436	3 032	29 461	5	13	235

Forrás: KSH népszámlálások

⁷⁶ A. PETRI: *Eichenthal. Heimat im Banat. Geschichte einer deutschen Banater Kleingemeinde von der Gründung bis zum Niedergang*, [s. l.] 1994.

⁷⁷ A. ZOLLNER: *Durch gewesene deutsche Dörfer des Banats (29)*, Nadrag 1995. augusztus: <http://www.banater-aktualitaet.de/akt5nad.htm> (Letöltés ideje: 2015. szeptember 30.)

⁷⁸ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 352—355.

28. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Teregovai járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	33 427	4 086	13	62	12	29 174	78	2
1910	33 182	4 535	31	71	27	28 407	98	13

Forrás: KSH népszámlálások

A jórészt a csehországi Klatovy környékéről származó németek először Szörényordas és Temesfőn telepedtek le (1827—1828), majd 1833-ban Ószagyvát népesítették be. Ez utóbbi településről idővel többen Temesfőre költöztek át, azonban jelentős vándormozgalom volt megfigyelhető mindhárom falu németisége részéről a Bánság lapályosabb — temesi és torontáli — területeire is. Ezt részben az éghajlati, részben a nehéz megélhetési feltételek indokolták. A lakosok főképp erdőműveléssel, szénégetéssel, illetve szarvasmarhatartással foglalkoztak. A dualista kori Magyarországon először itt jött létre — 1886-ban — falusi tejszövetkezet, amely Szörényordas és Temesfő németjeinek összefogásából született.⁷⁹ A német falvak termékeit főleg Resicabánya piacain értékesítették.

A németiség kálváriája a második világháború után indult, a Szovjetunió területére történt deportálásokkal, majd a román kommunizmus csendes sorvadásra ítélte ezeket a falvakat. Lassú elvándorlás indult meg Németország területére, majd a rendszerváltás (1990) után pedig a németiség jelentős része végleg kivándorolt. A németek falvai aprófalvakká zsugorodtak, ahol csak néhány idős német maradt; gondozni a római katolikus templomot.

14. Az Újmoldovai járás települései

Az Újmoldovai — korábban Moldovai — járás területe 135 809 katasztrális hold volt. Az 1910. évi magyar népszámlálás idején 22 települést számlált. Népeiségének száma 28 195 fő, amelyből 13 228 fő (46,92%) volt román, 10 513 fő (37,3%) szerb, 753 fő (2,7%) német, 604 fő (2,1%) magyar, valamint 3 097 fő (10,98%) egyéb anyanyelvű személy. Az Újmoldovai járás 22 településéből kilenc településen élt többségben a románság, tízben — Alsólupkó (*Liubcova de Jos*), Divécs (*Divici*), Fejérdomb (*Belobreșca*), Felsőpozsgás (*Pojejena de Sus*), Mátyásmező (*Măcești*), Néraaranyos (*Zlatița*), Néramező (*Câmpia*), Nérasolymos (*Socol*), Ómoldva (*Moldova Veche*) és Rádonya (*Radimna*) — a szerbség és három településen — Bigér (*Bigăr*), Dunaszentilona (*Sfânta Elena*) és Szörénybúzás (*Gârnic*) — a csehek.⁸⁰ A magyarság lélekszáma — 1910-ben — csak kettő településen haladta

⁷⁹ MATLEKOVITS S.: *Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor*, I, Bp. 1896, 426.

⁸⁰ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 354sk.

meg a száz főt, ezek Berszászka (*Berzasca*) és Nérasolymos voltak. A járás magyarságának 56,6%-a (342 fő) az előbbi két településen élt. A járás területén — 1910-ben — 2 828 fő (10%) beszélt magyarul.⁸¹

29. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Újmoldovai járásának anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	26 468	352	951	12 426	28	9 847	2 864
1910	28 195	604	753	13 228	12	10 513	3 085

Forrás: KSH népszámlálások

30. táblázat: A történelmi Krassó-Szörény vármegye Újmoldovai járásának felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	26 468	3 470	12	417	14	22 483	69	3
1910	28 195	3 498	30	438	47	24 046	54	82

Forrás: KSH népszámlálások

A szerbség lélekszámának jelentőségét az a tény indokolja, hogy az Újmoldovai járás területe egykoron a Szerb-bánsági Ezredhez tartozott, ahol a szerbek, mint „grancsárok” (határőrök) láttak el katonai szolgálatot. A térségben élő csehek ősei az első cseh telephullámmal — 1823-ban — érkeztek, főképp a csehországi Časlav, Domažlice, Kladno, Klatovy és Plzeň környékéről. A cseh telepesek — az erdőségekben gazdag területen — elsődlegesen fakitermeléssel foglalkoztak.⁸²

III. A történelmi Krassó-Szörény vármegye rendezett tanácsú városai

1. Karánsebes

A történelmi Krassó-Szörény vármegye második városa Karánsebes nevét a Sebes patakról kapta, amely a településnél torkollik a Temes folyóba. A „Karán” előtag — „*Karan*” formában — feltehetően szláv személynév lehetett, esetleg a török „*kara*”, azaz „fekete” szóból származik.

⁸¹ Berszászka 173 fő (7,2%) és Nérasolymos 169 fő (8,5%). *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása* (id.), 354sk.

⁸² J. SVOBODA: *Z historie českého osídlení Banátu*, in: uő: *Česká menšina v Rumunsku*, Praha 1999.

31. táblázat: Karánsebes rendezett tanácsú város anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	6 497	875	2 028	3 305	18	106	165
1910	7 999	1 413	2 419	3 916	35	67	149

Forrás: KSH népszámlálások

32. táblázat: Karánsebes rendezett tanácsú város felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	6 497	2 370	71	174	100	3 400	380	2
1910	7 999	3 015	71	246	207	4 041	412	7

Forrás: KSH népszámlálások

A település első említése a XIV. századra tehető és már ebben században a helyi románság jelentős központja volt. Gazdaságilag és politikai tekintetben is jelentős város lehetett, mivel 1497-ben már ugyanolyan jogokat nyert, mint Buda városa. Az 1498-as esztendőben pedig pallosjogot is kapott. Az Erdélyi Fejedelemség idején, de már korábban is — 1530-as évektől 1658-ig — a Lugos-karánsebesi Bánság székhelye volt. Ekkorra a település környéke már jelentős számú románoknak adott otthont. Az 1500-as években jórészt románok lakták, de magyarok, valamint kisebb számban szerbek is éltek a városban. Leginkább az ortodox, valamint a római katolikus felekezet volt jelen Karánsebesen.

A város 1658 és 1718 között török kézen volt, majd pedig a Temesi Bánság részeként osztrák kézbe került. Ekkor is jelentősebb számú román betelepülés volt megfigyelhető a térségben. A Határőrvidék megszervezésekor előbb az Oláh-Íllír bánsági Ezred központja lett, majd 1845-ban a Szerb-bánsági Ezred elszakadásával, már csak a Román-bánsági Ezred központja maradt. A város jelentőségét növelte, hogy a Határőrvidék megszüntetése után — 1873 és 1880 között — Szörény vármegye székhelye volt. Az egyesült Krassó-Szörény vármegye létrejötte után rendezett tanácsú városként a Karánsebesi járás központja lett. A 2002. évi román népszámlálás szerint a 27 723 fős népességből mindössze 318 fő (1,15%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.⁸³ A 2011. évi román népszámlálás szerint Karánsebesen (*Caransebes*) 24 689 fő élt, ebből 20 281 fő volt román, 158 fő (0,6%) magyar, 265 fő német, 21 fő szerb, hét fő szlovák és 3 957 fő egyéb nemzetiségű, illetve nem nyilatkozott nemzetiségéről.⁸⁴

⁸³ VARGA E. Á.: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850—2002* (id. 26. j.).

⁸⁴ A 2011. évi román népszámlálás honlapja: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/> (letöltés ideje: 2016. január 22.)

2. Lugos

A történelmi Krassó-Szörény vármegye székhelyének — Lugos (*Lugoj*) — neve feltehetően a szláv „lug”, azaz „liget” szóhoz köthető. Első írásos említése 1334-re tehető.

33. táblázat: Lugos rendezett tanácsú város anyanyelvi adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Anyanyelv					
		Magyar	Német	Román	Szlovák	Szerb	Egyéb
1900	16 126	3 932	6 241	5 564	77	153	159
1910	19 818	6 875	6 151	6 227	127	221	217

Forrás: KSH népszámlálások

34. táblázat: Lugos rendezett tanácsú város felekezeti adatai (1900, 1910)

Népszámlálás	Összesen	Felekezet						
		Római katolikus	Görög katolikus	Református	Ágostai hitvallású evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Egyéb
1900	16 126	7 439	1 054	789	437	4 761	1 622	24
1910	19 818	9 279	1 235	1 414	553	5 413	1 878	46

Forrás: KSH népszámlálások

A török hódoltság előtt — egy 1428-ból származó dokumentum alapján — jelentős település, előbb vámszedő hely volt, 1439-ben pedig mezővárosi címet kapott. Hosszú időn keresztül Erdély határvidéke volt Karánsebessel együtt, majd osztva annak sorsát 1658 és 1718 között török kézre került.

A török kiűzésével kezdődött a város felfelé ívelő korszaka. Folyója, a Temes, nemzetiségi határként is szolgált. A jobb parti városrészben éltek a románok, a bal parti oldalon pedig a németek. Lugos „elmagyarosodása” jobbára a dualista időszakhoz köthető, amelyet egyfelől a németiség asszimilációja, másfelől a magyar értelmiség; köztisztviselők és közalkalmazottak a városba áramlása segítette azt elő. Ezért 1910-re — relatív — magyar többségű várossá (34,2%) vált.

Az egykori vármegye területén — Igazfalva mellett — már csak Lugoson működik magyar tagozatú általános iskola. (A magyar nyelvű középiskolai oktatás még 1994-ben szűnt meg a városban.) Napjainkban a XIX. századi román filozófusról, politikusról Eftimie Murguról elnevezett általános iskolában működik magyar nyelvű tagozat. Az elemisták túlnyomó többsége roma, akik igen alacsony társadalmi helyzetben lévő családokból származnak. Felső tagozaton hozzájuk csatlakozik néhány — Nagybodófalváról (*Bodo*), illetve Szapáryfalváról (*Űipari*) származó — magyar diák. A lugosi magyar tanítási nyelvű osztályba, jórészt romák íratják a gyermekeiket.

A jövő kép nem biztató, mivel a gyermekszám csökkenése, valamint a magyar gyermekek román nyelvű osztályokba íratása feltehetően jelentős problémát okoz majd a jövőben.⁸⁵

A 2002. évi román népszámlálás idején 43 555 fő élt a városban és mindössze 4 264 fő (9,8%) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.⁸⁶ A 2011. évi román népszámlálás szerint *Lugoson* 40 361 fő élt, ebből 31 885 fő volt román, 2 752 fő (6,8%) magyar, 748 fő német, 34 fő szerb, 37 fő szlovák és 4 905 fő egyéb nemzetiségű, ill. nem nyilatkozott nemzetiségéről.⁸⁷

IV. Összegzés

Jelen tanulmány arra tett kísérletet, hogy — vázlatosan — bemutassa a történelmi Magyarország egyik kevésbé ismert tájegységét, a Bánság egyik közigazgatási egységét, a történelmi Krassó-Szörény vármegyét, és annak etnikai-nemzetiségi sajátosságait.

A Bevezetésben a Bánság területéről, ill. tájféldrajzi viszonyairól adtunk rövid tájékoztatást, majd az I. pontban a történelmi Krassó-Szörény vármegye közigazgatási változásaihoz és történelméhez nyelhetett betekintést a t. Olvasó.

A II. pontban az egykori vármegye 14 járásáról készült „leltárt” ismertettük. Mivel a magyarság a Bánság területére csak a XVIII. század végén telepedhetett le, ezért helyzeti hátrányba került a korábban — a török időkben — beszivárgó, majd (1718 után) viszonylag szabadon letelepedő románság és szerbség, valamint a Habsburg udvar által előnyben részesített és szervezeten betelepített németek mögött. Az egykori Krassó-Szörény vármegye területén a magyarság helyzetét — és ezzel összefüggésben számbeli növekedését is — nehezítette az a tény, hogy a magyarság jelentős része csak a XIX. század második felében telepedett le. Ennek részben politikai, „magyarosítási” okai voltak, de fontosabb megemlíteni a XIX. század végén is megoldatlan földkérdést, ill. a magyar parasztság helyzetének javítására irányuló szándékot. Hasonló példákat találunk, a történelmi Magyarország „éléstára”, a legmagasabb aranykorona értékű földekkel rendelkező, egykori Bács-Bodrog vármegye vonatkozásában, ahol 1887 és 1899 között négy „milleneumi települést” hoztak létre, jórészt a magyarok számára.⁸⁸

Tanulmányunkban igyekeztünk nyomon követni a magyarság településeinek „kálváriáját”, különös tekintettel a korabeli — dualista kori — népszámlálási adatokra, továbbá kitekintést adtunk a jelenlegi nemzetiségi, ill. oktatási és felekezeti helyzetre. A magyarság mellett utaltunk a németek, a szerbek, a románok, a csehek, a horvátok, szlovákok, ruszinok, ill. a „krassóvának” településeire, ill. azok népesedéstörténeti sajátosságaira is. A tanulmány terjedelmi keretei miatt a II. pont

⁸⁵ KISS—KAPITÁNY: id. m. 18sk.

⁸⁶ VARGA: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája 1850—2002* (id. 26. j.).

⁸⁷ *A 2011. évi román népszámlálás* (id.).

⁸⁸ ORCSIK K.: *Milleneumi falvak a Bácskában*, in: ...et Hungaricum [sic!] 5 (2001/1), 24—28.

inkább egyfajta „számadás”, amelynek keretében a járások és településeik legfontosabb „vonatkozó” jellemzői kerültek közlésre.

A III. fejezetben az egykori vármegye két legjelentősebb városa, Lugos és Karánsebes fontosabb népesedéstörténeti-statisztikai adatait ismertettük.

A történelmi Krassó-Szörény vármegye már a múltban is gyér magyarsággal rendelkezett. Ez a sajátosság természetesen napjainkban sincs másképp. Az egykori vármegye déli térsége, ma a (romániai) Krassó-Szörény megye (*Județul Caraș-Severin*) része, egykori, északi területe viszont a (romániai) Temes megyéhez (*Județul Timiș*), ill. a Maros folyó vidéke pedig a (romániai) Arad megyéhez (*Județul Arad*) tartozik. Az említett három romániai megye, Hunyad megyével (*Județul Hunedoara*) egyetemben a romániai népszámlálások időpontjában (1992, 2002, 2011) — Románia „erdélyi” megyéi közül — a magyarság legnagyobb lélekszámapadását mutatja. Az asszimiláció, az elvándorlás, az előregedés jelentős oktatási-kulturális, de még jelentősebb demográfiai problémákat jelez a magyarság számára.

